

ONDERZOEK TEXTIELBARONNEN HANDELDEN MET DE BEZETTER

Handel in het geniep: hoe Tilburgers in de oorlog flink aan wol verdienden

Tilburgse textielabrikanten hebben in 1942 en 1943 miljoenen verdiend aan het clandestien leveren aan Duitsers. Dat blijkt na uitgebreide bestudering van archieven door het *Brabants Dagblad*. Hitler zelf leidde (indirect) het einde in.

Frank de Jong

Tilburg

Een zandpad naast een fabriek, 's avonds in het donker. Zenuwachtig staan een bedrijfsleider en een fabrieksdirecteur te wachten met pakken stof. Plotseling doemen de koplampen op van een vrachtauto van transportbedrijf Kühne & Nagel. Achter het stuur zit de Amsterdammer Van Geijt. Naast hem betaalmester Danz van het Duitse Inkoopbureau Union & Co, in het bezit van een dikke portefeuille met daarin een rits bankbiljetten van 1000 gulden.

Ze stappen uit, haastig overhandigt de blonde Duitser het geld en samen laden ze de textiel zo snel mogelijk in. De fabrieksdirecteur is blij dat ze niet betrappt zijn en de inkopers gaan direct op weg naar de volgende Tilburgse fabriek. Dat deze transactie het daglicht niet kan verdragen, is wel duidelijk.

Van hogerhand verplicht

Taferelen als deze spelen zich veel vaker af in de oorlogsjaren 1942 en 1943. Veel in Tilburg, maar ook onder meer in Kaatsheuvel, Goirle en Schijndel. De textielbaronnen kunnen op deze manier flink (zwart) verdienen, de Duitsers krijgen op deze wijze de beschikking over schaarse grondstoffen en producten. Dat staat los van wat de bezetter eerder al eiste van deabrikanten. Snel na de bezetting in 1940 worden zij van hogerhand verplicht om wol te leveren aan Duitsland.

► **Met het verdiende zwarte geld kocht Goijarts voor 50.000 gulden sperren voor zijn Joodse schoonfamilie**

► **Zwarte handel is iets dat de Duitsers niet alleen vaak door de vingers zien, maar soms zelfs actief aanjagen**

Via een verdeelsleutel moeten ze produceren voor de Duitse oorlogsindustrie, voornamelijk voor de Wehrmacht. Door te blijven produceren houden de bedrijven hun werknemers in Nederland, die anders afgevoerd worden naar werkkampen in nazi-Duitsland in het kader van de Arbeitseinsatz. De oosterburen hebben grote behoefte aan allerlei goederen, vanuit particulieren, maar vooral ook vanuit (semi)-overheidsinstellingen. Op een gegeven moment zijn de verplicht gestelde leveringen door de nazi's bij lange na niet meer toereikend.

Risikant? Welnee!

En daar is waar, cru gezegd, de kansen zich aandienen voor Nederlandse bedrijven. Zij zien een potentieel lucratieve handel in het zakendoen met Duitse organisaties, buiten de gedwongen leveringsstroom aan goederen om. Is dat niet riskant in oorlogstijden met een nietsontziende bezetter? Eerder het tegenovergestelde. Zwarte handel is iets dat de Duitsers niet alleen vaak door de vingers zien, maar soms zelfs actief aanjagen. Die schaarse grondstoffen en producten zijn op die manier voor hen en voor niemand anders.

Het zorgt in de praktijk voor een chaos van langs elkaar heen werkende organisaties die zelfstandig inkopen buiten het witte circuit om. Dat is dan ook weer niet de bedoeling. Rijksmaarschalk Hermann Göring, Hitlers plaatsvervanger, geeft toestemming om de 'zwarte' handel te reguleren. De inkoop gaat via centrale inkoopbureaus lopen. Union &

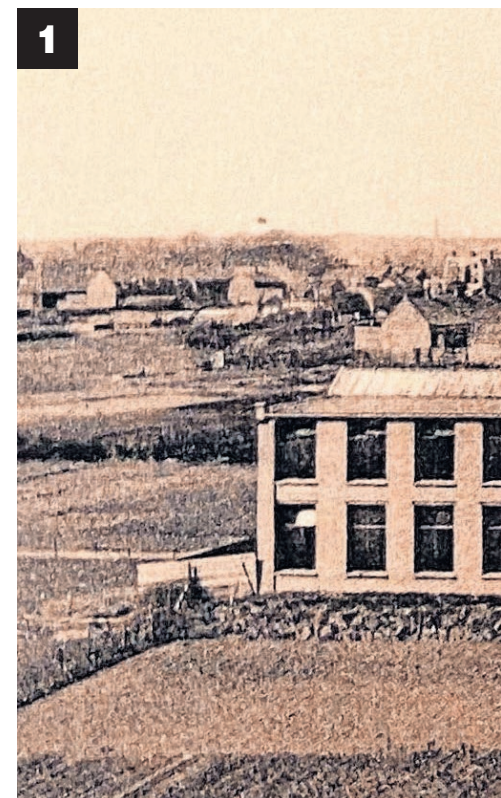
Co wordt het centrale inkoopbureau voor textiel. De door hen ingekochte materialen gaan met vrachtwagens naar Amsterdam en van daaruit per spoor naar Duitsland.

Succesvol concept

Hoeveel er verdiend wordt? Een exact getal is lastig te zeggen, maar een grove schatting kan wel gedaan worden. Ga maar na: de totale zwarte inkopen via de centrale inkoopbureaus bedragen in Nederland zo'n 200 miljoen Rijksmark. Ergens tussen de 50 en 75 procent van de handel is textielstoffen. De wol van Tilburg doet het beter dan de katoen van Enschede. De Duitsers hebben de wol – die ook meer beschikbaar is – nodig voor de oorlog; uniformen en dekens worden ervan gemaakt.

Je kunt wel stellen: de zwarte inkoop is een succesvol concept waarvan alle deelnemende partijen profiteren. De fabrikanten door de hoge prijzen die ze ontvangen zonder belasting af te dragen, en het inkoopbureau door het geld dat aan de strijkstok blijft hangen. Het zwarte circuit wordt daarom logischerwijs uitgebreid en geprofessionaliseerd. Tilburgse transportbedrijven krijgen een rol in de opslag en distributie. Er komen depots in de stad, waaronder een limonadefabriek waar de textiel verborgen ligt achter lege kratten.

Het blijkt te mooi om waar te zijn. Een eerste waarschuwingssignaal komt op 6 oktober 1942. De Centrale Textiel Inspectie, een Nederlandse organisatie die niet op de hoogte was van de zwarte Duitse inkopen, is getipt en vindt op het Piusplein twee

vrachtwagens vol 'zwarte' textiel. De inbeslagname loopt uiteindelijk met een sisser af, want de Sicherheitsdienst komt tussenbeide en beslist dat de handel gewoon door kan gaan.

Maar dan is daar Jan Vinken, die werkt voor het in Tilburg gevestigde en het door Barend van Spaendonck geleide Rijksbureau voor Wol en Lompen. Hij doet een opmerkelijke ontdekking bij een distributiebedrijf aan de Korvelseweg in Tilburg. Daar liggen 146 pakken textiel opgeslagen van de Twentse firma NV N.J. Menko & Zn., waarvan de labels per ongeluk nog aan de weefsels hangen. De stof is niet bedoeld voor het reguliere circuit, en de ijverige controleur neemt het in beslag.

Hij meldt zijn vondst bij zijn directeur, Barend van Spaendonck. Die kaart het verder aan. Dit dringt door tot de Duitse instantie die de zwarte handel coördineert. Meteen hangt er een woedende SS'er aan de lijn. Waar zijn ze in Tilburg in godsnaam mee bezig? Zijn lucratieve zwarthandel en die van zijn meerderen moet gewoon doorgaan, er mag onder geen beding vervolging plaatsvinden.

Hitler gaat er zich persoonlijk mee bemoeien

Het lijkt iets in gang te hebben gezet, want kort daarna komt toch het einde van de zwarte handel in zicht. De chaos is (ondanks de professionaliseringsslag) te groot, de winst voor het rijk is te klein. Hitler gaat er zich persoonlijk mee bemoeien; Rijkscommissaris Seyss-Inquart en zijn economische man Fischböck maken er vervolgens een einde aan.